

مبانی جرم انگاری افشاء اسرار حکومتی

(از منظر فقه امامیه و قوانین موضوعه)

نویسندگان :

روح الله فیض

محمد علی طالبیان

انتشارات طوق

سرشناسه : فیضی، روح الله، ۱۳۶۰ -
 عنوان و نام پدیدآور : مبانی جرم انگاری افشاء اسرار حکومتی (از منظر فقه امامیه و قوانین موضوعه) / نویسندگان روح الله فیضی، محمدعلی طالبیان.
 مشخصات نشر : تهران: انتشارات طوی، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۲۲۶ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۵۹۶-۸-۱ ریال ۱۶۰۰۰۰
 وضعیت فهرست نویسی : فیفا
 موضوع : جرایم علیه امنیت عمومی (فقه) - اسرار دولتی - افشای اطلاعات
 موضوع : جاسوسی - قوانین و مقررات - جرم شناسی - سیاست دولت
 شناسه افزوده : طالبیان، محمدعلی، ۱۳۶۲ -
 رده بندی کنفرانس : HV۶۴۳۵/ف۹م۲ ۱۳۹۴
 رده بندی دیویی : ۳۶۴/۱۵۲۳
 شماره کتابشناسی ملی : ۴۰۸۸۴۱

عنوان کتاب : مبانی جرم انگاری افشاء اسرار حکومتی (از منظر فقه امامیه و قوانین موضوعه)
 مولفین : روح الله فیضی - محمد علی طالبیان
 ناشر : انتشارات طوی
 نوبت و سال چاپ : اول - ۱۳۹۴
 قطع و تیراژ : وزیری - ۵۰۰ نسخه
 قیمت : ۱۶۰۰۰۰ ریال
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۵۹۶-۸-۱

حق چاپ محفوظ و مخصوص ناشر است
 تهران - صندوق پستی ۱۱۹۶ - ۱۹۳۹۵
 ۰۲۱ - ۸۸۸۶۲۶۸۴

چکیده

اسناد و مدارک محصول اندیشه ، فعالیت ها و تجربیات گرانبهایی است که در تعالی اهداف حکومت ها و سازمان ها نقش مهمی دارند و یکی از ابزارهای مهم مدیریت در تهیه برنامه ها و تصمیم گیری ها محسوب میشوند . امروزه ، هنر تجسس و کسب اطلاعات از نیروها و امکانات دشمن در رأس مسائل مهم قرار گرفته است بطوری که در دانشگاه ها و مدارس عالی دانشجویانی را در این زمینه پرورش داده و متخصص بار می آورند . چرا که پیروزی و برتری یافتن به دشمنان در گرو اطلاعات و آگاهی داشتن نسبت به نیروها و امکانات آنهاست .

اسرار حکومتی هم شامل اطلاعات مرتبط با مسائل داخلی است و هم شامل اطلاعاتی از وضعیت فعالیت ها و امکانات دشمن می شود برخی از اسناد حاوی اطلاعاتی است که افشای آن ها ضربات جبران ناپذیری به منافع ملی کشور یا ارکان وزارتخانه یا سازمان وارد میکند . هر حکومتی در جهت بقا و استمرار حیات خود به حکم عقل نیازمند حفاظت از اسرار حکومتی مربوط به خود و بستن آبرودن اطلاعات کافی از جبهه دشمن می باشد . افشاء اسرار حکومتی بعنوان تهدیدی جدی و لرزل ارکان حکومت تلقی شده و به شدت با آن برخورد می شود . حکومت اسلامی نیز از این قاعده مستثنی نبوده و به افراد مطلع و مسئولان ذیربط اجازه افشاء اسرار حکومتی را نمی دهد با دقت و تتبع در منابع دینی و حقوقی رشن می گردد که این امر هم از نظر شرع و هم از نظر قاعده این موضوعه ممنوع و جرم تلقی می شود. در آیات و روایات مختلف افشاء اسرار حکومتی ملامت و توبیخ شده است که در برخی از آیات و روایات از این عمل مستقیماً نهی شده است و در برخی دیگر به لحاظ مفاسد و ضررهایی که بر این عمل مترتب می گردد مورد مذمت قرار گرفته است . وقواعد فقهی متعدد مانند قاعده لاضرر ، نفی سبیل ، تعاون برائیم و عدوان و تقیه ... دال بر این حکم می باشند . بعلاوه از منظر قوانین موضوعه نیز ، افشاء اسرار حکومتی به دلیل تنافی با نظم و مصلحت عمومی جرم انگاری شده و برای آن مجازات هایی لحاظ شده است . در این پایان نامه درصدد بررسی میانی جرم انگاری افشاء اسرار حکومتی از منظر فقه امامیه و قوانین موضوعه می باشیم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۷	چکیده
۱۵	مقدمه

بخش اول
(کلیات و مفاهیم)

۲۰	فصل اول : کلیات
۲۰	گفتار اول : بیان مسئله
۲۱	گفتار دوم : اهمیت و ضرورت تحقیق
۲۲	گفتار سوم : سوالات تحقیق
۲۲	گفتار چهارم : فرضیه سببیت
۲۲	گفتار پنجم : پیامدهای سببیت
۲۳	گفتار ششم : چارچوب نظری تحقیق
۲۴	گفتار هفتم : مبنای حقوق
۲۵	مبحث اول : معنای لغوی
۲۵	مبحث دوم : معنای اصطلاحی
۲۵	مبحث سوم : ویژگی های مبنای حقوق
۲۵	گفتار هشتم : حقوق جزای اختصاصی
۲۷	گفتار نهم : جرم انگاری
۲۷	مبحث اول : تعریف اصطلاحی و حقوق جرم انگاری
۲۷	مبحث دوم : ضرورت جرم انگاری
۲۸	مبحث سوم : مبنای جرم انگاری در اسلام
۳۰	فصل دوم : مفاهیم
۳۰	گفتار اول : جرم
۳۰	مبحث اول : معنای لغوی
۳۱	مبحث دوم : معنای اصطلاحی
۳۱	۱ : مفهوم اخلاقی جرم
۳۱	۲ : مفهوم اجتماعی جرم
۳۲	۳ : مفهوم فقهی جرم

- ۳۳ ۴: مفهوم حقوقی جرم
- ۳۵ مبحث سوم: اقسام جرم
- ۳۶ مبحث چهارم: تعریف جرم سیاسی
- ۳۶ ۱: از دیدگاه اسلام
- ۳۷ ۲: از دیدگاه حقوقی
- ۳۷ مبحث پنجم: تخفیف های لحاظ شده جهت مجرمین سیاسی
- ۳۸ گفتار دوم: افشاء
- ۳۸ مبحث اول: معنای لغوی
- ۳۹ مبحث دوم: معنای اصطلاحی
- ۳۹ مبحث سوم: اقسام افشاء
- ۳۹ مبحث چهارم: اقسام افشای حرام
- ۳۹ ۱: افشای اسرار پیامبر و اهل بیت
- ۴۰ ۲: افشای اسرار در منبر
- ۴۰ گفتار سوم: کتمان
- ۴۰ گفتار چهارم: سر
- ۴۰ مبحث اول: معنای لغوی
- ۴۱ مبحث دوم: معنای اصطلاحی
- ۴۱ مبحث سوم: اسرار حکومتی
- ۴۲ مبحث چهارم: افشای اسرار از نظر فقهی و حکمی
- ۴۴ گفتار پنجم: جاسوسی
- ۴۴ مبحث اول: معنای لغوی
- ۴۵ مبحث دوم: معنای اصطلاحی
- ۴۶ مبحث سوم: جاسوسی در حقوق کیفری اسلام
- ۴۷ مبحث چهارم: کلمات مترادف و هم معنای جاسوسی
- ۴۷ ۱: (الحاسوس)
- ۴۸ ۲: نقیب و عریف
- ۵۱ مبحث پنجم: اقسام و موارد تجسس
- ۵۲ مبحث ششم: احکام تجسس
- ۵۲ ۱: جاسوس مسلمان

۵۲	الف - قتل و اعدام
۵۳	ب - تعزیر
۵۵	ج - قتل و اعدام در صورت تکرار
۵۵	د - حبس ابد
۵۵	۲: جاسوس ذمی
۵۶	۳: جاسوس غیر ذمی
۵۶	۴: ادله و مستندات قائلین به قتل جاسوس مسلمان
۵۸	مبحث هفتم: جاسوسی و خیانت
۵۸	معنای لغوی
۵۹	۲ معنای اصطلاحی و حقوقی
۶۰	مبحث هشتم: جاسوسی و جرم سیاسی
۶۲	مبحث نهم: جاسوسی مثبت
۶۳	۱: ادله جواز تکلیف اختار و جاسوسی از دشمن
۶۳	الف - دلیل عقلی
۶۳	ب - آیات قرآنی
۶۴	ج - روایات
۶۸	نتیجه گیری

بخش دوم

(مبانی فقهی ممنوعیت افشاء اسرار حکومتی)

۷۲	فصل اول: آیات مرتبط با مذمت و تحریم افشاء اسرار
۸۱	فصل دوم: روایات
۸۱	گفتار اول: روایت دال بر افشاء اسرار شخصی
۸۳	گفتار دوم: روایات دال بر افشاء اسرار پیامبر و ائمه علیهم السلام
۸۵	گفتار سوم: روایات دال بر حرمت افشاء اسرار حکومتی
۹۰	فصل سوم: دلیل عقلی و سیره عقلا
۹۲	فصل چهارم قواعد: فقهی
۹۲	گفتار اول: قاعده لاضرر
۹۴	گفتار دوم: قاعده حفظ نظام

۹۵	مبحث اول : معنای لغوی نظام
۹۵	مبحث دوم : معنای اصطلاحی حفظ نظام در متون دینی
۱۰۱	گفتار سوم : قاعده تولی و تبری
۱۰۱	مبحث اول : معنای لغوی
۱۰۲	مبحث دوم : معنای اصطلاحی
۱۰۴	گفتار چهارم : قاعده نفی سبیل
۱۰۵	مبحث اول : گستره قاعده
۱۰۸	گفتار پنجم : قاعده تعاون
۱۰۹	مبحث اول : کاربرد قاعده
۱۰۹	گفتار ششم : قاعده سلطنت
۱۱۰	مبحث اول : گستره قاعده
۱۱۱	گفتار هفتم : قاعده نفاق
۱۱۵	گفتار هشتم : قاعده ستم
۱۱۶	گفتار نهم : قاعده حرمت جان مسلمانان
۱۱۹	گفتار دهم : احترام مال مسلمانان
۱۲۱	گفتار یازدهم : قاعده تقیه
۱۲۲	مبحث اول : معنای لغوی
۱۲۲	مبحث دوم : معنای اصطلاحی
۱۲۳	مبحث سوم : مستندات قاعده
۱۲۳	۱ : آیات قرآن
۱۲۴	مبحث چهارم : تقسیمات تقیه
۱۲۶	مبحث پنجم : گستره تقیه در کلام فقها
۱۲۸	نتیجه گیری

بخش سوم

(مبانی حقوقی ممنوعیت افساء اسرار حکومتی)

۱۳۰	فصل اول : اصول کلی حقوقی
۱۳۳	گفتار اول : اصل امنیت
۱۳۳	مبحث اول : معنای لغوی

- ۱۳۳ مبحث دوم : معنای اصطلاحی
- ۱۳۳ ۱ : امنیت از دیدگاه اسلامی
- ۱۳۵ ۲ : اقسام امنیت
- ۱۳۷ مبحث سوم : اطلاعات و امنیت
- ۱۳۸ گفتار دوم : خیانت
- ۱۳۸ مبحث اول : معنای لغوی
- ۱۳۹ مبحث دوم : معنای اصطلاحی
- ۱۳۹ مبحث سوم : گستره امانت داری
- ۱۴۱ گفتار سوم اصل مصلحت
- ۱۴۲ مبحث اول : معنای لغوی
- ۱۴۳ مبحث دوم : معنای اصطلاحی
- ۱۴۴ گفتار چهارم : پدر بالایی قانون
- ۱۴۸ مبحث اول : قانون‌گرایی از نظر اسلام
- ۱۴۹ گفتار پنجم : اخلاق‌گرایی قانونی
- ۱۵۰ مبحث اول : اهمیت اخلاق
- ۱۵۲ مبحث دوم : پیشینه اخلاق‌گرایی
- ۱۵۳ مبحث سوم : اخلاق‌گرایی در اسلام
- ۱۵۳ ۱ : آیات قرآن
- ۱۵۴ ۲ : روایات
- ۱۵۵ ۳ : در کتب فقهی
- ۱۵۷ گفتار ششم : اصل کرامت بشر
- ۱۵۷ مبحث اول : معنای کرامت
- ۱۵۹ مبحث دوم : کرامت انسانی در اسناد بین‌الملل
- ۱۶۱ مبحث سوم : راه‌های تضمین کرامت انسانی
- ۱۶۴ فصل دوم : قوانین مرتبط با افشاء اسرار
- ۱۶۴ گفتار اول : پیشینه‌ی قانونی جاسوسی در ایران
- ۱۶۵ گفتار دوم : سیر تاریخی مواد قانونی در باب جاسوسی
- ۱۶۷ گفتار سوم : تقسیم‌بندی مواد قانونی
- ۱۶۷ مبحث اول : قوانین مرتبط با افشاء اسرار به صورت کلی

۱۶۹	مبحث دوم : قوانین مرتبط با افشاء اسرار حکومتی
۱۸۴	مبحث سوم : قوانین مرتبط با افشاء اسرار نظامی
۱۹۲	فصل سوم : عناوین مجرمانه مرتبط با افشاء اسرار
۱۹۲	گفتار اول : جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی
۱۹۳	گفتار دوم : آشوب
۱۹۴	گفتار سوم : قانون مجازات اسلامی
۱۹۵	نتیجه گیری
۱۹۸	پیشنهاد ها
۱۹۹	ضمائم
۱۹۹	برخی از مصادیق اخراج تری در قانون
۲۰۶	پدر سالاری قانونی
۲۰۹	منابع و مأخذ
۲۱۰	منابع فارسی
۲۱۰	قرآن کریم
۲۱۵	منابع عربی
۲۲۱	منابع انگلیسی
۲۲۱	مقاله و پایان نامه
۲۲۳	المستخلص

اطلاعات و امنیت از امور ضروری در دین مبین اسلام است که مورد بحث اندیشمندان اسلامی قرار گرفته و از سوی دیگر در سیره نبوی و نیز مطالعه تاریخ سایر ائمه مشاهده می‌شود. که این موضوع برای دفاع از کیان سرزمین اسلام مورد تأکید قرار گرفته است. دفاع از منافع ملی و موجب می‌شود تا کشورها در بعد بین‌المللی بر دفع تهدیدات و توسعه محیط امنیتی خود همت گمارند. از سوی دیگر در داخل هر کشور نیز تامین امنیت سیاسی و نیز امنیت اجتماعی و حفظ شهروندان از اهمیت خاصی برخوردار است. در داخل هر کشور عناصری هست که نافعشان با رژیم و سیاست داخلی کشور مغایر است و سعی می‌نمایند رژیم موجود کشور را حذف کرده و از بین ببرند. این نوع امور که با موضوع براندازی ارتباط دارد و با حمایت عناصر خارجی تقویت می‌شود، به صورت مستقیم امنیت ملی یک کشور را به مخاطره می‌اندازد. بنابراین باید در هر کشوری سازمانی وجود داشته باشد تا بتواند اولاً از نقشه کشورهای بیگانه علیه این کشور مطلع شود ثانیاً قادر باشد تهدیدات داخلی و خارجی را رصد کرده و ثالثاً از موجودیت واحد سیاسی حمایت نماید و جاسوسان را شناسایی و آن‌ها را از بین ببرد. بر این اساس واحدهای سیاسی اقدام به تاسیس سازمان اطلاعاتی می‌کنند. رعایت کامل حفاظت اسرار و اطلاعات در همه زمینه‌ها، جنبه حیاتی دارد و ثمره آن، یعنی تداوم حیات و حلاوت پیروزی، همیشه بخصوص در عملیات‌ها - چه آفندی و چه پدافندی - با درخشش خاصی جلوه گر است. گرچه عوامل پیروزی منحصر به یک یا چند عامل نیست و برای پیروزی در یک نبرد، عوامل و علل فراوانی دخالت دارند اما این رهگذر، سهم (حفاظت اطلاعات) از همه عوامل بیشتر و چشمگیرتر است و ره‌آوردی بی‌سابقه‌تر و دلپذیرتری خواهد داشت. باتوجه به تأکید اسلام، پیامبر و اهلبیت جهت حفظ اسرار مسلمانان در حفظ اسرار سپاه اسلامی به شدت حریص بودند، به طوری که در این راه گاهی از جان خود برای حفاظت از اسرار می‌گذشتند. که به چند نمونه اشاره می‌کنیم:

عبدالله بن حذافه به دست رومیان اسیر شد. هنگامی که نزد پادشاه روم حاضر گردید، در برابرش خم نشد و به او اعتنا نکرد. پادشاه تلاش کرد که وی را از اسلام برگرداند، اما عبدالله به تمسخر او پرداخت. آن‌گاه پادشاه از او خواست، اسرار مسلمانان را فاش کند و به این وسیله از مرگ حتمی برهد، اما عبدالله پاسخ داد: شهادت چه قدر گوارا است، من

هرگز خیانت نمی‌کنم. پادشاه فرمان داد، او را به جایگاه کسانی که در آستانه قتل بودند، ببرند. آن گاه فرمان داد، تیراندازان برای ترسانیدنش وی را از نزدیک نشانه بگیرند، ولی او در حالی که خود را در آستانه مرگ می‌دید، متبسم بود. پادشاه که چنین دید به شگفت آمد و فرمان داد، به احترام او، بندهایش را بگشایند؛ و از این جا به رمز پیروزی های بی‌امان مسلمانان پی برد.^۱

در نهضت مقدس عاشورا نیز، پیک امینی به نام قیس بن مسهر صیداوی با پیامی از امام حسین (ع) راهی کوفه شد او رازدار و باوفا بود. وی پیش از رسیدن به کوفه در دستان دشمنان گرفتار شد و خود را درمیان اسارت و شهادت دید و رساندن پیام امام را غیرممکن دید. از این رو، برای جلوگیری از دستیابی دشمنان به اطلاعات، نامه را در دهان گذاشت و بلعید و پس از تحمل شکنجه های فراوان و طاقت فرسا به شهادت رسید.^۲

تشکیل شبدهای سیاسی، که تقریباً از دوران حکومت عباسیان آغاز و تا آخرین روزهای غیبت صغری استمرار داشت تلاش از سوی اهل بیت جهت حفظ اسرار و افراد جامعه اسلامی در برابر جوخفقان دشمنان، پروش باه گان این مکتب افرادی هستند مانند زراره بن اعین که از یاران بزرگ امام صادق (ع) بود که اسرار بسیاری از ائمه درسینه خود داشت که هرگز آنها رافاش نساخت. زراره دراین باره می‌گوید:

والله لوحدثت بكل ما سمعته من ابي عبدالله السلامت ذكورا لرجال علي الخشب.^۳
به خدا قسم اگر هر آنچه از امام صادق (ع) شنیده‌ام را فاش کنم بدن های مردان بر چوبه های دار قرار می‌گیرد و افراد زیادی کشته می‌شوند.
و هرگاه این اصل رعایت نشد اسباب شکست و ذلت و تهدید امنیت کشور اسلامی فراهم گردید. مصداق و نمود تاریخی این ذلت را می‌توان در سخن امام رضا (ع) در مورد آل برمک

۱ - الجهاد و النظم العسكرية في التفكير الاسلامي، احمد شبلی، مکتبه النهضة العربية المصرية چاپ

دوم، قاهره، ۱۹۷۴ م. ص ۱۱۶.

۲ - تاریخ الطبری، محمد بن جریر؛ تاریخ الأمم و الملوک، تحقیق محمد ابوالفضل ابراهیم، دارالتراث،

چاپ دوم، سال ۱۹۶۷، ص ۴۰۵.

۳ - الإرشاد للمفید، مفید، محمد بن محمد - ترجمه رسولی محلاتی، سید هاشم ج ۲ ص ۷۲،

دید که یحیی برمکی نزد هارون از امام کاظم (ع) بدگویی کرده و اسرار وی را فاش کرد و سبب گرفتاری آن حضرت شد. امام رضا (ع) درباره ایشان فرمود: «أما رأيت ما صنع الله بآل برمك وما انتقم لأبي الحسن (ع)»^۱

مگر ندیدی خدا با آل برمک چه کرد و چگونه انتقام موسی بن جعفر را گرفت.

به طور کلی، تلاش های اطلاعاتی دو نوع مأموریت را دنبال می کنند. هدف یکی از آن ها دستیابی به اخبار کامل همه عناصر متعلق به کشورهای دیگر به منظور رسیدن به هدف های زیر است:

۱ - کمک به سؤولان با ابراز واقعیت ها و ارزیابی های سودمندی که تضمین کننده حسن اتخاذ سیاست های امنیتی در دوران صلح و ترسیم صحیح نقشه عملیات نظامی در دوران جنگ باشد.

۲ - انجام عملیات تخریب مادی و معنوی و اجرای مقاصد معینی مثل توطئه ها، شورش ها، در جهت پیروزی بر دشمن در صحنه های سرنوشت ساز نظامی، سیاسی و اقتصادی، این جنبه از تلاش های اطلاعاتی، به اطلاعات ایجابی معروف است و انجام آن با وسایل گوناگون میسر است. جنبه دیگر تلاش اطلاعاتی، ضد اطلاعات نام دارد و آن تلاشی است که، از جنبه نوعی، همه کوشش هایی را که بر ضد توطئه های اطلاعاتی دشمن انجام می شود، در بر می گیرد.

هدف ضد اطلاعات، منع سرایت نوع معینی از اخبار به افکار مسئول - خواه به طور اتفاقی یا با کوشش های عمدی - و جلوگیری از تلاش هایی است که برای دسترسی به آن ها انجام می شود؛ یعنی تدابیر، اقدام ها و عملیاتی که یک کشور برای حفظ امنیت و حفظ اسرار خود در برابر کشورها بدان دست می یازد.

ضد اطلاعات به صورت زیر نیز تعریف شده است: تلاشی که وظیفه اصلی آن مبارزه با جاسوسی و دستگیری مزدوران و جاسوس هاست. این تلاش دو عنصر را شامل می گردد:

۱ - کلینی، الکافی جلد ۲ ص ۲۲۴، کتاب ايمان و كفر باب: نگهداشتن راز حدیث شماره ۱۰،

عنصر اول: عبارت است از (امنیت پیشگیرانه) یا (اطلاعات امنیتی) و مراد از آن همه کوشش‌هایی است که برای پنهان داشتن سیاست ملی و اخبار نظامی و تصمیم‌های دیپلماتی و دیگر اخبار مؤثر در امنیت و سلامت کشور انجام می‌شود؛ چنان که به معنای اقداماتی که برای تأمین امنیت منابع طبیعی و مناطق تولیدات صنعتی علیه کارهای جاسوسی و تخریبی دشمن انجام می‌شود نیز می‌باشد.

عنصر دوم: به (مبارزه با جاسوسی) تعبیر می‌شود و به کارهای ضد جاسوسی اهتمام می‌ورزد. چنان که جنبه ایجابی ضد اطلاعات نیز به شمار می‌رود؛ و می‌توان آن را چنین تعریف کرد: شناخت، تنظیم، تحلیل و تلاشی که از تلاش‌های جاسوسی مخالف جلوگیری می‌کند.

جرم جاسوسی جمله جرایمی است که در طبقه اول جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی قرار دارد، چرا که انتقال و امنیت و تمامیت ارضی کشور و اساس حکومت را به خطر می‌اندازد و موجب آشوب شدن اسرار و اطلاعات می‌شود. اسراری که گاه تلاش چندین ساله اندیشمندان را به خطر از اخبار یا باعث پایداری شدن خون هزاران شهید می‌گردد. فلذا باید جهت حفظ نظام و اقتدار کشور این عمل را جرم انگاری کرد و همانگونه که در قوانین موضوعه کشور آمده جرائمی متناسب با آن وضع کرد. در این پایان نامه به دنبال مبانی جرم انگاری افشاء اسرار حکومتی و بررسی جرایم و جنبه‌های مختلف آن هستیم.